

ESBOSSOS SOCIALS. ESTRUCTURA SOCIAL DEL PAÍS VALENCIÀ

La Comarca. Associació Divulgativa de Ciències Socials

Dept. Sociologia i Antropologia social, Universitat de València

ISSN 2952-4024, N2:e13

Monogràfic "Valoració de les accions governamentals valencianes per minvar les desigualtats i l'exclusió social"

LA PROBABILITAT D'ANAR A VOTAR AL PAÍS VALENCIÀ

Aitana Alfonso Martínez de Lejarza

Vicente Barrachina Lasheras

Lisardo Corbí Verdú

Jorge Garcia Cubero

Amanda López Bernad

Asun Navarro García

RESUM

La probabilitat d'anar a votar de la població del País Valencià depèn de múltiples variables. En aquesta investigació volem conèixer com influeix la posició en l'estructura social en la probabilitat d'anar a votar al País Valencià. S'han seleccionat com a variables: edat, sexe, situació laboral, província, grandària de municipi, pràctiques religioses, ideologia, estat civil i nivell d'estudis. Mitjançant una regressió lineal múltiple i juntament amb altres mesures per tal d'esbrinar la significació de cadascuna d'elles s'han seleccionat quines són rellevants i quines no. A més, una revisió bibliogràfica i una anàlisi completa de resultats conclouen relacionant-les entre sí i donant una visió global de la intenció de vot al territori. Les variables significatives no han coincidit del tot en les hipòtesis plantejades inicialment, vindre d'un entorn rural no varia la intenció de vot front a vindre d'un entorn urbà o coses aparentment superades com pot ser el sexe encara hi són determinants.

Paraules clau: probabilitat vot, País Valencià, regressió lineal múltiple, estructura social, estudis.

COM CITAR: Martínez-de Lejarza, A., Barrachina-Lasheras, V., Corbí-Verdú, L., Garcia-Cubero, J., López-Bernad A. i Navarro-García, A. (2024). La probabilitat d'anar a votar al País Valencià. *Esbossos Socials. Estructura Social del País Valencià*, nº 2, e13.

I. INTRODUCCIÓ

La posició que s'ocupa en l'estructura social s'erigeix com un factor rellevant a l'hora de determinar la participació formal i informal en política. En aquesta investigació volem conèixer com influeix l'estructura social en la probabilitat d'anar a votar al País Valencià. D'aquesta manera volem conèixer quines són les variables relacionades amb l'estructura social (com els ingressos, els estudis, l'hàbitat rural-urbà, etc.) que més influeixen en la probabilitat d'anar a votar de les valencianes i valencians, per tal d'aproximar-nos al votant mitjà valencià.

Pel que fa al com, hem emprat una metodologia quantitativa per aproximar-nos a l'objecte d'estudi, a partir de la macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic que va dur a terme el CIS el darrer mes de novembre de 2022, estudi 3386. En concret, hem dissenyat un model de regressió lineal múltiple que, després d'una recerca bibliogràfica, pretén explicar la variació de la probabilitat de votar en relació amb les variables independents. En referència a la variable dependent, cal remarcar que hem emprat la probabilitat d'anar a votar en les pròximes eleccions autonòmiques al País Valencià (PROBVOTO).

Respecte al per a què, incidint en què hi ha darrere d'aquesta recerca, pensem que la participació política, entesa de la forma més àmplia possible, és un camp d'investigació i treball clau que en els últims anys s'ha vist en una mena de retrocés. Així, sembla interessant introduir una conversa entre el sociòleg César Rendueles i l'escriptor Guillermo Zapata, titulada *Allò públic i allò comú* (La Pública Magazine, 2023) durant la qual introdueixen una sèrie d'inputs molt suggeridors a l'hora de comprendre la participació. Així, parlen del cicle polític com el marc que defineix la pràctica democratitzadora. Rendueles i Zapata destaquen l'anterior cicle polític pel seu corrent cultural de participació, remarcant per damunt de tot la cultura lliure com un dels disparadors del 15M i que en l'actualitat ha desaparegut del mapa. D'aquesta manera, la participació que en el 2015 va suposar un dels eixos vertebradors de les experiències municipalistes, quatre anys després no té cap lloc a l'acord de govern entre PSOE i Unidas Podemos.

Per tot això, en un cicle polític defensiu com l'actual és important posar en el centre la participació i poder incorporar-la a la rutina diària, ja que hem vist com ha anat desapareixent inclús micro-sociològicament, per exemple als centres educatius. Així, en aquest estudi es posa la lupa sobre les condicions de la participació i la influència del posicionament social en la decisió individual d'anar a votar. D'aquesta manera, incidim en la forma de participació més habitual i convencional, el vot, entenent la seua rellevància social, així com la disponibilitat de bases de dades i estudis que ens permeten dur a terme una anàlisi solvent.

Finalment, pel que fa a l'estructura que hem seguit en el desenvolupament de l'article, cal destacar un primer apartat on definim les variables que hem emprat a partir d'una recerca bibliogràfica, a la vegada que plantejem les diferents hipòtesis. A continuació, incidim en la pròpia metodologia, amb referències directes a l'operativització dels conceptes, les fonts d'informació utilitzades i la relació entre les hipòtesis i la seua confirmació. Seguidament, plasmem els resultats dels anàlisi que hem dut a terme amb les dades proporcionades, amb la posterior discussió d'aquests resultats i la seua relació amb les hipòtesis prèvies. Per últim, les conclusions ens han de servir per observar si el treball ha tingut l'èxit esperat i les possibles línies d'investigació que es deriven d'aquest.

II. MARC TEÒRIC I CONCEPTUAL

La premissa fonamental sobre la que s'assenta aquest estudi és que la probabilitat d'anar a votar no és un fenomen independent i aleatori en la població, sinó que es veu condicionada i modificada per la posició que s'ocupa en l'estructura social. En aquest sentit hem fet una recerca de la literatura que versa sobre quines són les variables que l'acadèmia assenyala com a principals condicionants de la probabilitat d'anar a votar.

Tant el nivell d'ingressos com el nivell d'estudis s'evidencien com les principals variables per a determinar l'acció del vot. El *nivell d'ingressos* apareix recurrentment en la literatura sobre aquesta matèria en pràcticament tots els països en els quals es realitzen estudis. Per exemple, una investigació recent sobre l'abstencionisme en les eleccions presidencials colombianes de 2014, on l'abstenció va arribar a superar el 60%, va concloure que el nivell d'ingressos es perfilava com «un determinant rellevant que permet explicar l'abstenció, considerant que a més recursos posseïts pels individus aquests seran menys proclius a abstenir-se» (Bedoya i Nieto, 2020:21. Traducció pròpia). En el cas dels Estats Units d'Amèrica les investigacions empíriques reflecteixen la mateixa tendència, amb diferències molt agudes entre classes socials en el grau d'abstencionisme, però aquesta tendència no és uniforme en tots els països, donat que països com Suècia presenten diferències per classe social poc significatives (Font, 1995:20).

En el cas de l'Estat espanyol el polític Manolo Justel ha sigut un dels investigadors que més ha aportat a l'estudi de l'abstencionisme i de les variables demogràfiques que determinen la probabilitat d'anar a votar. En les seues investigacions es reflexa, entre d'altres, la tendència dels districtes de major renda a anar a votar. En ciutats com Madrid o Barcelona la participació en barris adinerats com Salamanca i Sarrià-Sant Gervasi presenta grans diferències respecte a districtes populars com San Blas o Nou Barris, on la participació habitualment és molt menor (Font, 1995:21). En la mateixa línia, si atenem a l'abstencionisme en les darreres eleccions generals espanyoles, per exemple en la ciutat de Madrid, es produeixen grans diferències en el vot fora i dins de la coneguda autopista M-

30, que reflexa en última instància una abstenció creixent entre els col·lectius més vulnerables.

Per altra banda, *nivell d'estudis* és una de les variables que més i millor explica la participació política. Així, cal referir-se als politòlegs Almond i Verba (1965), donat que, en la seua popular obra *La Cultura Cívica*, indicaven que la ciutadania amb major instrucció augmentava també la seua «competència política subjectiva». Per part seua, Teresa Mata (2013) apunta que l'educació permet desenvolupar habilitats per a assimilar conceptes abstractes, comprendre qüestions polítiques o entendre el procés electoral, la qual cosa augmenta la probabilitat d'anar a votar. Són els estudis terciaris, és a dir, l'educació universitària i superior la que es relaciona de manera directa amb una major probabilitat d'anar a votar. En aquest punt, Ossa Rivadeneira (2016) incideix en què aquest nivell educatiu té un impacte positiu i significatiu, al 95% de probabilitat, en el fet d'acostar-se a les urnes i en la probabilitat de votar, mentre que l'educació secundària és rares vegades significativa. En la mateixa línia, Carles Boix i Clara Riba (2000) incideixen en què les persones sense estudis s'abstenen al voltant d'un quinze per cent, mentre que les persones amb estudis postsecundaris la seua probabilitat de no votar es redueix al deu per cent. De fet, José Eduardo Jorge, Mara Leguizamón i Ulisses Steciow (2013) apunten que el nivell educatiu superior tendeix a esborrar les diferències de gènere i d'edat que puguen existir. De la mateixa manera, senyalen que la competència política subjectiva continua sent molt rellevant, és a dir, dins del grup dels universitaris els qui es veuen capaços d'analitzar la conjuntura política s'hi interessen més. Finalment, és rellevant la relació que du a terme Ossa Rivadeneira (2016) entre el nivell educatiu i el nivell d'ingressos, ja que apunta que aquells que tenen un nivell d'educació terciària solen tindre majors ingressos, el que els acosta encara més a les urnes.

Altres variables que considerem que poden ser relativament importants, basant-nos en l'evidència empírica, per determinar l'acció del vot són: la situació laboral, l'hàbitat rural-urbà, la ideologia, l'estat civil, la pràctica religiosa i l'edat. Pel que fa a la *situació laboral*, no pareix tan significativa com els ingressos i el nivell educatiu. Segons els estudis al respecte, el que es pot afirmar és que a major benestar social major continuïtat del govern, però no hi existeix certesa sobre la major participació electoral (López Ruiz, 2021). Hem observat que en molts casos les persones actives voten més que les persones que estan desocupades. És a dir, que hi existeix més abstenció entre els parats que entre els ocupats (Boix i Riba, 2000; Font, 1995). Igualment, segons un estudi sobre els recursos individuals, la mobilització estratègica i les institucions electorals durant el període 1982-1989 en Espanya tindre un treball incrementava la probabilitat d'anar a votar en un cinc per cent, però en següents períodes la variable no era significativa (Boix i Riba, 2000). En el mateix estudi s'argumentava que l'atur provincial també contribuïa a augmentar l'abstenció. Cal afegir que com assenyala Font (1995:21), les enquestes espanyoles

acostumen a utilitzar indicadors socioeconòmics poc elaborats i com a conseqüència defensa que treballs amb variables dissenyades més específicament indicarien una relació major entre ocupació i vot.

Respecte a la dimensió de *l'hàbitat*, Boix i Riba (2000) apunten que existeix una correlació positiva amb la probabilitat d'abstenir-se: en els nuclis rurals la probabilitat de no votar està uns cinc punts per baix que en les ciutats de més d'un milió d'habitants. Segons indiquen, aquestes diferències s'han accentuat en els últims anys i destaquen el control i vigilància social que existeix als municipis menuts. En aquesta línia, Carmen Ortega Villodres, José Manuel Trujillo Cerezo y Giselle García-Hípola (2011) se centren en la visió racionalista i psicològica del vot i insisteixen en què als municipis menuts la població interpreta que el seu vot compta, a diferència dels grans municipis. A banda, el model psicològic a més d'analitzar la pressió social, apunta cap a una major visibilitat del comportament individual als pobles i municipis menuts. No obstant, si bé els diferents estudis senyalen una major participació en els municipis menuts, aquesta afirmació canvia quan les poblacions es troben disseminades. Altra línia d'investigació, apunta la vinculació sentimental al territori de la ciutadania de municipis menuts, segons Bedoya Marulanda i Nieto Palacio (2020), amb llaços més forts entre la població, que repercuteixen en majors fluxos d'informació, major socialització, més teixit associatiu i en última instància més empoderament col·lectiu.

Quant a variables com el *perfil ideològic*, tot i no ser sempre determinants, sí que poden condicionar el que una persona es decidisca per anar a votar. Ser de dretes o d'esquerres no afecta si votes, o no, fora d'un context concret; és a dir, dependrà del moment sociohistòric en el que es trobe. Això sí, no podem oblidar que les característiques sociològiques dels electorats d'esquerres els fan més difícilment mobilitzables que els de dretes i que, per tant, aquells tenen majors obstacles (Justel, 1995). L'esquerra entre els seus adeptes també compta amb major quantitat de persones que presenten desafecció política fins al punt de no considerar legítim el sistema democràtic. Com a resultat, seguint aquesta lògica, no voten. No podem dir el mateix de la dreta i centre-dreta que, per definició, estan més orientats cap al sistema democràtic liberal (Montero, 1998). El gruix dels ciutadans manca d'una base ideològica trabada i arrelada, la qual cosa es tradueix en què el percentatge de gent que es dedica a l'acció política com a tal és molt escassa. La majoria de persones s'adscriu ideològicament en el moment de votar a un partit. (López 1990). Aquesta realitat és fruit d'un procés sociohistòric en el qual el paper de la cultura política no ha sigut mai prioritari, ni central, en el panorama polític. La desafecció política té un lligam profund amb el context. Això vol dir que la memòria depèn més de la construcció dels relats que dels fets. En definitiva, al nostre territori la ideologia es troba condicionada pels mitjans de comunicació i els *storytellers* (Montero, 1998).

No succeeix el mateix amb *l'estat civil*. En les recerques empíriques s'observa recurrentment que les persones casades voten més que les que es troben en estat de solteria (Font, 1995). No obstant això, es troba doncs dins del camp ideològic una sort de força que interacciona directament amb les dos variables citades abans: la *religió*. No podem separar i menys al context de l'Estat espanyol, que l'estar casat ve donat per la influència i educació catòlica. Si bé a hores d'ara es pot parlar d'una quasi secularització de la política, no era de la mateixa manera fins ben passada la transició. La mentalitat i vida privada es tradueix en els models polítics, els reclams ideològics, considerem que, ja siguin a favor o en contra de la religió de manera més o menys subliminal, encara hui poden condicionar el vot, especialment del jovent i les dones, en direccions oposades (Monlleó, 1999).

D'altra banda, la variable *edat* apareix com a influent en la probabilitat d'anar o no a votar. Per exemple, segons un estudi realitzat per l'INJUVE, en totes les convocatòries electorals a l'Estat espanyol els joves han votat entre un 8 i un 15 per cent menys que el conjunt dels adults (Martín, 2006). Això ocorre en tots els països, encara que en distintes proporcions (Anduiza, 2001), llevat d'alguns països on el vot és obligatori, com és el cas italià durant els anys 80. Així mateix, el fet que existisca una major abstenció entre la població jove pot ser explicat segons tres hipòtesis (Rosenstone i Hansen, 2003): és probable que a mesura que augmente l'edat es tinga una major experiència política i una major proximitat cap al procés polític (*life-experience hypothesis*), o bé pot ser que els adults estiguen més integrats i per això els controls informals de la comunitat els incite més a votar (*life-cycle hypothesis*), o bé podria ser que la participació depenga de les experiències de socialització de cada generació (*generational hypothesis*). Per tant, concloem que els joves generalment voten menys que els adults. No obstant això, hem d'assenyalar que no existeix una diferència estable en aquesta participació, ja que les diverses convocatòries electorals mostren resultats de participació dispars que no apunten a un resultat únic. De fet, en les eleccions generals de 2004 el vot juvenil es va incrementar en un 8%, mentre que el dels adults solament ho va fer en un 3%. En conseqüència, és necessari tindre en compte la conjuntura de cada moment a l'hora de considerar la probabilitat d'anar a votar dels joves, ja que poden ser o no mobilitzats per a anar a les urnes de forma específica. Així mateix, cal afegir que estudiar la participació juvenil en les eleccions espanyoles és indispensable perquè en molts casos pot ser un factor de canvi polític. Per exemple, en les convocatòries electorals espanyoles de 1986, 1996 i 2004, els joves van contribuir a inclinar la balança a favor del partit que inicialment estava en l'oposició i que després de les eleccions acabaria en el govern (González, 2004).

Per últim, quant a les variables que considerem poc importants, això és, que probablement no determinen l'acció de vot, trobem el sexe i la classe social subjectiva. En primer lloc, Joan Font Fàbregas (1995:20) ja explicava que les diferències entre sexes que pareixien

clares fa trenta anys, en relació amb el perfil dels abstencionistes, ja no hi existeixen actualment al món occidental. En altres paraules, que les diferències entre homes i dones s'han reduït fins a quasi desaparèixer, també en la probabilitat d'anar a votar. L'autor, tanmateix, recalca que no hem de perdre de vista la desigual distribució de recursos en la societat, que provoca la predisposició desigual al vot. Igualment important és assenyalar, com també indica l'autor, que les dones han anat participant més a mesura que les seues veus i els seus problemes s'han anat plantejant més des de les institucions.

En el cas de la *classe social subjectiva*, pareix una variable poc rellevant en tant que no es basa estrictament en la posició social, sinó que es mou també en l'àmbit de l'opinió personal i la identitat. En conseqüència, altres variables, com el nivell d'ingressos, s'evidencien com més explicatives.

III. METODOLOGIA

Per resoldre el nostre problema d'investigació utilitzem la regressió lineal múltiple. Aquesta és una de les tècniques més emprades en les ciències socials ja des dels anys quaranta i cinquanta quan, s'emprava freqüentment en els estudis de demografia, d'estructura social, de sociologia de la salut i d'anàlisi del vot i es va popularitzar arran de la invenció dels computadors electrònics (Guillén, 1992:7). La regressió lineal múltiple és una tècnica multivariant que serveix per especificar, estimar i interpretar un model explicatiu lineal en el qual una variable *dependent* s'estudia en funció d'una o més variables explicatives o *independents*. En aquesta tècnica es poden utilitzar com a independents tant variables contínues, en les quals qualsevol valor real positiu o negatiu és possible, com variables categòriques, que només admeten certs valors (sempre que siguin ordinals susceptibles de ser tractades com a escalars o nominals convertides en *dummies*). En el nostre cas, tractem d'estudiar la probabilitat d'anar a votar en funció de diferents variables relatives a la posició en l'estructura social. Per tant, la regressió lineal múltiple s'erigeix com la tècnica idònia per a la investigació.

La construcció d'aquest model explicatiu es realitzarà a partir de l'Estudi 3386 del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS), és a dir, de la macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic que es va dur a terme el passat mes de novembre de 2022. Aquesta enquesta es va realitzar a nivell de tot l'Estat i nosaltres hem seleccionat la part corresponent al País Valencià. A nivell estatal la mostra és de 5.545 entrevistes i al País Valencià queda reduïda únicament a 994 persones. És per això que l'error mostral d'aquesta estudi és d'un 3,2%. La variable dependent del model serà la probabilitat d'anar a votar en les pròximes eleccions autonòmiques al País Valencià (PROBVOTO). Es tracta d'una variable ordinal, organitzada de 0 a 10, on 0 indica que no anirà a votar amb total seguretat i 10 que sí anirà

a votar amb total seguretat. Com és una variable ordinal amb més de 5 categories anem a tractar-la estadísticament com si fora una variable escalar.

Així mateix, de totes les variables oferides, hem decidit mantindre en el nostre model les següents: nivell d'estudis (NIVELESENTREV), nivell d'ingressos (INGREHOG), pràctica religiosa (FRECUENCIARELI), edat (EDAD), estat civil (ECIVIL), situació laboral (SITLAB), relació laboral (RELALAB), dimensió del municipi (TAMUNI), ideologia (ESCIDEOL), província (PROV) i sexe (SEXO). Decidim, per tant, no incloure les següents, cadascuna per motius diferents, que ara passarem a explicar: ocupació (CNO11), classe social subjectiva (CLASESOCIAL), simpatia (SIMPATIAAR), proximitat (CERCANIAAR) i record de vot en les anteriors eleccions generals (RECUVOTOG).

Pel que fa a la variable *ocupació* s'evidencia com una variable molt similar a les variables de situació laboral i relació laboral i, a més, creiem que les categories emprades en dita variable poden resultar menys explicatives. En quant a la variable *classe social subjectiva* hem decidit no incloure-la ja que la considerem excessivament subjectiva, i pensem que la variable d'ingressos (que s'inclou) pot ajudar a explicar millor la probabilitat d'anar a votar segons la classe social (ja que els ingressos ens donen una informació més objectiva o material de la classe social de l'entrevistat). Quant a les variables *simpatia*, *proximitat* i *record de vot* hem decidit deixar-les també al marge perquè les considerem més relatives a l'esfera política que no tant a l'estructura social que és el que ens interessa investigar.

Respecte a les variables que hem triat, passem a descriure-les una per una, i les modificacions metodològiques de les mateixes que hem realitzat. Cal assenyalar, primerament, que en totes les variables hem posat les respostes no concloents en valors perduts, per a que no distorsionen els resultats. La variable *estat civil* és una variable nominal. No obstant, pensem que és força interessant la seua inclusió, ja que l'evidència empírica ens presenta resultats significatius al respecte. Per tant, l'hem decidit tractar com a *dummy*, per a poder incloure-la a la regressió lineal múltiple. Així mateix, en el procés de recodificació, vam decidir ajuntar les categories *separats* i *divorciats*, ja que pensem que són situacions molt paregudes i no aporten grans diferències. Les categories, per tant, es quedarien en les següents: *casats*, *solters*, *vídues* i *divorciats/separats*.

Pel que respecta a l'*edat* es tracta d'una variable escalar i decidim no introduir-ne variacions. La variable *situació laboral* es tracta d'una variable nominal i, per tant, la tractem també com a *dummy*. Així mateix, ajuntem les dues categories d'atur (la 4 i la 5) perquè són molt similars. De la mateixa forma, la variable *relació laboral* és nominal i també la tractem com a *dummy*. En aquest cas optem per no canviar la composició de les categories, tot i que canviem les seues denominacions per aconseguir una lectura més senzilla. Pel que fa a la variable *ingressos* és una variable ordinal, encara que podem tractar-la com a escalar, i no introduïm diferències significatives a la mateixa. Tot i això,

canviem l'ordre de la mateixa ja que l'1 es correspon al valor més alt i el 6 al valor més baix. Decidim fer-la ascendent per tal de fer més senzilla la interpretació posterior. Quant a la *dimensió de municipi* és una variable ordinal. Tanmateix, al comptar amb més de 5 categories, podem tractar-la com a escalar.

Pel que fa a la variable *nivell d'estudis* hem decidit fer múltiples variacions en les seues categories, per tal d'afavorir una millor lectura i interpretació de les mateixes. Al ser una variable nominal, cal tractar-la com a *dummy*. Decidim simplificar les categories donades i crear les següents: *primària i sense estudis* (on s'inclou els que no tenen primària i els que només tenen primària), *secundària obligatòria* (on incloem els que tenen l'ESO i l'FP Bàsica), *secundària no obligatòria* (on posem els entrevistats que manifesten tindre batxillerat o FP mitjà), *estudis superiors* (on incloem els que tenen estudis universitaris - siga quin siga- i FP superior), i *estudis postgrau* (on s'inclouen aquells que manifesten tindre màster o doctorats).

I per últim, la variable *pràctica o freqüència religiosa* és ordinal, degut a que manté un cert ordre lògic, però la distància entre les categories no és la mateixa. Decidim, per qüestions metodològiques, crear dues grans categories, separant aquells que acudeixen a oficis religiosos d'aquells que no ho fan i tractar-la com a *dummy*. Dins de la categoria *no practicant* incloem els següents casos: mai, pràcticament mai, i diverses vegades a l'any. Igualment, en la categoria *practicant* incloem aquells que responen els següents: dos o tres vegades al mes, tots els diumenges o festius i diverses vegades a la setmana.

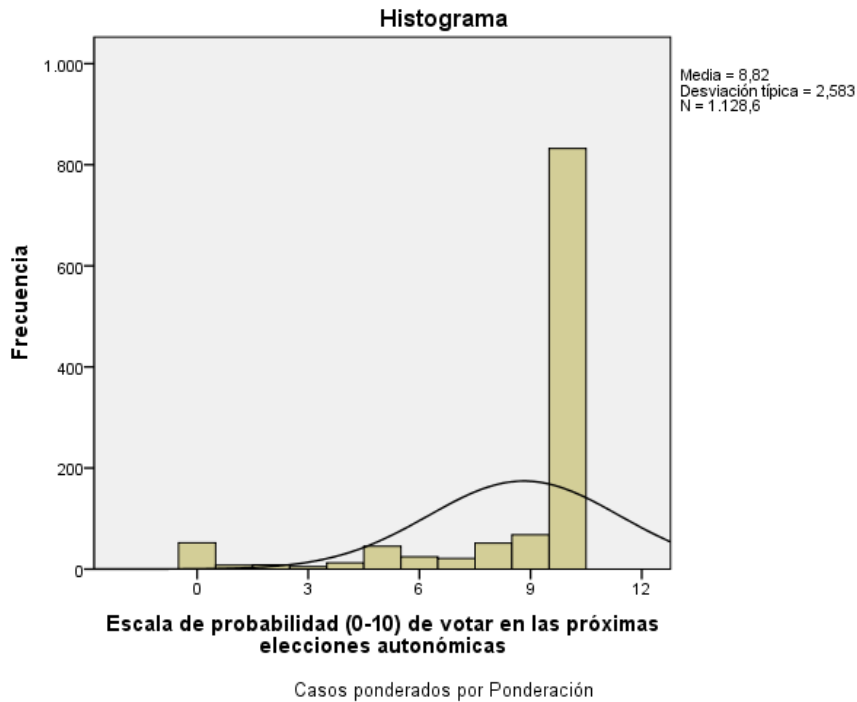
Per acabar, el model de regressió múltiple que hem utilitzat és el model *escalonat* o *per passos*, segons el qual es van afegint successivament al model aquelles variables que són significatives per ordre de significació fins que la resta de variables queden excloses per no ser-ho. La significació ha de trobar-se per davall de 0,05 per tal de ser acceptades les relacions en la població o, en altres paraules, per tal de rebutjar la hipòtesi nul·la d'absència de relació. Així doncs, la R quadrada ens indicarà el percentatge en què el model és capaç d'explicar la variància de la variable dependent i els coeficients estandarditzats de Beta com d'intensa és la relació entre aquestes variables i el sentit de la mateixa.

IV. RESULTATS

A continuació passem a fer l'exposició dels resultats obtinguts de la nostra anàlisi, que més tard es comenten i es relacionen amb les hipòtesis a la part de la discussió. En primer lloc, hem volgut analitzar la nostra variable dependent, probabilitat d'anar a votar en les pròximes eleccions autonòmiques, fent una anàlisi descriptiva. Estudiant-la i observant l'histograma, perquè resulte més visual i senzill, comprovem com existeix una alta probabilitat d'anar a votar, situant-se la mitjana dels enquestats en un 8,82. També veiem

com la gran majoria de les persones enquestades contesta que amb tota seguretat anirà a votar en les pròximes eleccions i per això trobem que la moda és 10. Així mateix, la desviació típica té un valor de 2,58, la qual cosa ens condueix a pensar que la població no està excessivament dispersa, ja que no és un valor molt alt. Simplement, la gran majoria de les persones sap amb certesa que votarà, però existeix un percentatge que encara no ho té clar i dubta de si ho farà en major o menor mesura.

Gràfic 1. Escala de la probabilitat d'anar a votar en les pròximes eleccions

Taula 1. Probabilitat d'anar a votar en les pròximes eleccions

Escala de probabilitat (0-10) d'anar a votar en les pròximes eleccions autonòmiques		
N	Vàlids	1.129
	Perduts	3
Mitjana		8,82
Moda		10
Desv. tít.		2,58

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS 2022).

En segon lloc, realitzem l'anàlisi bivariant entre la variable dependent (probabilitat d'anar a votar en les pròximes eleccions, PROBVOTO) i algunes de les variables independents. D'una banda, quant a la variable sexe, podem observar com totes dues mitjanes són altes; però són les dones les que tenen una mitjana una mica major, un 8,96 en comparació amb el 8,69 dels homes. Això ens porta a pensar que són les dones, més que els homes, les que tenen major probabilitat d'anar a votar.

Taula 2. Comparació de mitjanes: probabilitat d'anar a votar * sexe

Sexe de la persona entrevistada	Mitjana	N	Desv. tít.
Home	8,69	581	2,671
Dona	8,96	548	2,482
Total	8,82	1129	2,583

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 3386).

En relació amb l'edat, observant la taula, podríem dir que les persones més majors tenen major probabilitat d'anar a votar perquè les mitjanes en les edats altes, són majors, que en les edats baixes, especialment en comparació amb els més joves (18-29 anys).

Taula 3. Comparació de mitjanes: probabilitat d'anar a votar * edat

Edat per intervals	Mitjanes	N	Desv. tít.
18-29	8,15	140	2,927
30-45	8,96	292	2,422
46-60	8,90	349	2,510
Más de 60	8,90	348	2,609
Total	8,82	1129	2,583

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

D'altra banda, pel que fa a la variable *situació laboral*, si observem la taula 4, podem comprovar que les treballadores domèstiques no remunerades són les que més clar tenen anar a votar en les pròximes eleccions amb un 9,39. En el pol oposat, els estudiants són els que menys clar ho tenen, amb un 7,00. Igualment, veiem com les persones de la resta de situacions laborals, es comportarien d'una manera semblant en relació amb la probabilitat d'anar a votar. Tot i així s'ha de valorar la petita mostra de la majoria de categories que no són treballadors.

Taula 4. Comparació de mitjanes: Probabilitat d'anar a votar * situació laboral de la persona entrevistada

Situació laboral de la persona entrevistada	Mitjana	N	Desv. tít.
Treballa	8,91	652	2,475
Jubilat/da o pensionista (ha treballat)	9,01	257	2,547
Pensionista (anteriorment no ha treballat)	8,84	20	2,419
En atur i ha treballat abans	8,52	101	2,663
En atur i busca el seu primer treball	8,57	4	1,753
Estudiant	7,00	43	3,598
Treball domèstic no remunerat	9,39	36	1,963

Total	8,84	1112	2,568
-------	------	------	-------

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

En la mateixa línia, hem volgut comprovar com afecta el *nivell d'estudis* aconseguit a l'hora de decidir-se sobre anar a votar o no. Segons aquestes resultats, observem que, com més gran és el nivell d'estudi aconseguit, major és la probabilitat d'anar a votar. Així, els qui tenen estudis de postgrau tenen una mitjana de 9,79. En el pol oposat, aquelles persones amb menys de 5 anys d'escolarització tenen solament una mitjana de 7,78.

Taula 5. Comparació de mitjanes: Probabilitat d'anar a votar * nivell d'estudis de la persona entrevistada

Estudis_ordinal	Mitjana	N	Desv. tít.
No estudis o primària	8,75	23	3,386
Secundària obligatòria (ESO, BUP o FPB)	8,58	253	2,904
Secundària no obligatòria (Batxillerat, COU o FPM)	8,52	239	2,850
Estudis superiors (Universitaris o FPS)	9,00	505	2,316
Estudis postgrau (Màster, Doctorat)	9,24	108	2,016
Total	8,82	1129	2,583

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

De la mateixa manera, hem volgut comprovar com afecta el *nivell d'ingressos* nets de la llar en aquesta probabilitat d'anar a votar. Observant la taula entenem que a major nivell d'ingressos major probabilitat d'anar a votar, sent això un 9,05 i 9,02 per als escalafons d'ingressos més alts. Tanmateix, aquelles persones que guanyen menys de 1.100€ tenen un 8,07, amb el que anirien a votar amb menor probabilitat.

Taula 6. Comparació de mitjanes: Probabilitat d'anar a votar * nivell d'ingressos de la persona entrevistada

Nivell d'ingressos nets de la llar	Mitjana	N	Desv. tít.
"Menys de 1.100 euros"	8,07	171	3,356
"De 1.100 a 1.800 euros"	8,98	290	2,430
"De 1.801 a 2.700 euros"	8,93	271	2,352
"De 2.701 a 3.900 euros"	8,93	183	2,446
"De 3.901 a 5.000 euros"	9,05	103	2,278
"Més de 5.000 euros"	9,02	57	2,662
Total	8,83	1077	2,598

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

Finalment, hem volgut observar que relació guarda *l'estat civil* i la freqüència d'assistència als oficis religiosos, amb la probabilitat de votar. En la taula veiem com els separats i separades, amb un 9,96, són els qui més clarament aniran a votar en les pròximes eleccions. Mentrestant els solters són els qui s'allunyen més d'aquesta opinió, amb un 8,20.

Taula 7. Comparació de mitjanes: Probabilitat d'anar a votar * estat civil de la persona entrevistada

Estat civil de la persona entrevistada	Mitjana	N	Desv. tít.
Casat/da	9,25	614	2,031
Solter/a	8,20	330	3,000
Vidu/vídua	8,31	84	3,147
Separat/da	9,96	24	,196
Divorciat/da	8,29	77	3,433
Total	8,82	1129	2,583

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

Respecte a la freqüència d'assistència als oficis religiosos, comprovem que les persones que van 2 o 3 vegades al mes són els qui major probabilitat d'anar a votar tenen, amb un 9,23; mentre que són els que no van mai són els que menys, amb un 8,77.

Taula 8. Comparació de mitjanes: Probabilitat d'anar a votar * freqüència d'assistència a oficis religiosos de la persona entrevistada

Freqüència d'assistència a oficis religiosos	Mitjana	N	Desv. tít.
Mai	8,77	180	2,829
Quasi mai	9,14	152	1,887
Diverses vegades a l'any	9,07	142	2,050
Dos o tres vegades al mes	9,23	54	2,408
Tots els diumenges o festius	9,19	54	2,247
Diverses vegades a la setmana	8,91	37	2,506
Total	9,02	618	2,339

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

Per una altra banda, en la nostra anàlisi multivariant, on hem emprat la tècnica de la regressió lineal múltiple, hem vist amb la prova ANOVA que el nostre model d'anàlisi és significatiu ja que té un valor-p de 0,000. Pel que fa a l'R quadrada corregida es situa en 0,075. Per tant, el nostre model explica un 7'5% de la variància de la variable dependent, per la qual cosa, podem dir que el nostre model és bastant explicatiu.

Taula 9. Estudi d'ANOVA

ANOVA ^a						
Model	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.	
7	Regressió	479,154	7	68,451	11,802	,000
	Residual	5953,499	1026	5,800		
	Total	6432,652	1033			

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

Taula 10. Resum del model

Resum del model				
Model	R	R quadrada	R quadrada corregida	Error t�p. de l'estimació
1	,165 ^a	,027	,026	2,462
2	,201 ^b	,041	,039	2,446
3	,230 ^c	,053	,050	2,431
4	,245 ^d	,060	,057	2,423
5	,256 ^e	,066	,061	2,417
6	,266 ^f	,071	,066	2,412
7	,273 ^g	,074	,068	2,408

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

Taula 11. Coeficients

Coeficients ^a						
Model	Coeficients no estandarditzats		Coeficients tipificats	t	Sig.	
	B	Error t�p	Beta			
7	(Constant)	8,418	,277	-	30,378	,000
	Estudiants	-1,602	,401	-,125	-3,995	,000
	Solters	-,907	,180	-,166	-5,049	,000
	Vidus/vídues	-1,225	,306	-,128	-3,998	,000
	estudis_ordinal	,221	,074	,093	2,997	,003
	Ruptures	-,675	,273	-,077	-2,475	,013
	Dona	,347	,154	,069	2,252	,025
	Practicant	,472	,238	,061	1,982	,048

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

Pel que respecta als resultats obtinguts mitjançant la regressió lineal múltiple per passos, la variable amb major significació  s *estudiants* (respecte a treballadors, que és la variable de control) amb un coeficient Beta estandarditzat de -0,125 (veure la taula 11), el que significa que la probabilitat d'anar a votar al País Valencià és menor en els estudiants que en els treballadors.

La segona variable més significativa en la nostra anàlisi és *solters* (respecte a casats, la qual és la nostra variable de control) amb un coeficient de Beta estandarditzat de -0,166, per tant la probabilitat d'acudir a les urnes és major en els casats que en els solters. La tercera variable amb major significació segons la nostra anàlisi són els *vidus* (respecte als casats), amb un coeficient Beta estandarditzat de -0,128. Per tant, els casats presenten una major probabilitat de participar en les eleccions que els vidus. La quarta variable més significativa és el *nivell d'estudis*, amb un coeficient de beta estandarditzada de 0,093, per tant, la probabilitat d'anar a votar al País Valencià augmenta a mesura que ho fa el nivell d'estudis dels possibles votants.

La cinquena variable amb més significació és *ruptures*, la qual fa referència als divorciats i als separats (respecte a la variable de control que són els *casats*), amb un coeficient de Beta estandarditzat de -0,077. En conseqüència, els casats tenen una major probabilitat d'acudir a les urnes que els separats o divorciats. La sisena variable més explicativa del nostre estudi és el sexe *dona* (respecte als homes, la qual és la variable de control) amb un coeficient de Beta estandarditzat de 0,069, la qual cosa implica que és més probable que les dones acudisquen a les urnes que els homes. Finalment, l'última variable amb significació de la nostra anàlisi és *practicants* (respecte als *no practicants*, la qual és la variable de control), amb un coeficient de Beta estandarditzat de 0,061, la qual cosa significa que és més probable que les persones practicants vagen a votar en les eleccions al País Valencià que les no practicants.

Taula 12. Variables excloses del model de regressió lineal

Variables excloses						
Model		Beta dentro	t	Sig.	Correlació parcial	Estadístics de col·linealitat Tolerància
7	Alacant	-,011 ^g	-,362	,717	-,011	,975
	València	,027 ^g	,878	,380	,027	,971
	Cooperativistes	,004 ^g	,144	,885	,005	,997
	Autònom	-,038 ^g	-1,248	,212	-,039	,984
	Empresari	,023 ^g	,743	,457	,023	,978
	Pensionistes	,015 ^g	,450	,653	,014	,791
	Aturats	-,023 ^g	-,754	,451	-,024	,958
	Treballadores de la llar	,004 ^g	,143	,886	,004	,920
	Nivell d'ingressos nets de la llar	-,003 ^g	-,075	,940	-,002	,780
	Escala d'autoubicació ideològica (1-10)	-,005 ^g	-,175	,861	-,005	,932
	Grandària del municipi	,019 ^g	,618	,537	,019	,973

Font: Elaboració pròpia a partir de la Macroenquesta sobre tendències en vot autonòmic (CIS, 2022).

D'altra banda, com es pot observar en la Taula 12, les variables que han quedat excloses per no arribar al nivell mínim exigít de valor-p (0,05) són: *edat*, *pensionistes*, *treballadores de la llar* (ambdues respecte a la seua variable de control que és *treballadors*), *empresaris*, *autònom*, *cooperativistes* (respecte a *assalariat*, variable de control que mesura la relació laboral), *nivell d'ingressos nets de la llar*, *escala d'autoubicació ideològica*, *grandària del municipi*, *València* i *Alacant* (ambdues últimes respecte a *Castelló*, la seua variable de control). Això vol dir que totes aquestes variables de l'estructura social no són significatives a l'hora d'observar qui participa i qui no en les eleccions. És a dir, es tracta de variables que no determinen, de manera significant, la probabilitat major o menor d'anar a votar de la població del País Valencià.

V. DISCUSSIÓ

La variable més significativa extreta del nostre model té a veure amb la *situació laboral* i radica en el fet que els estudiants tenen molta menys probabilitat d'anar a votar que els treballadors. A la investigació ja partíem de la hipòtesi que els estudiants voten menys que els treballadors. Tot i que l'edat no ha eixit significativa al model, pot ser un factor explicatiu: els estudiants acostumen a ser joves i han sigut socialitzats en una època plenament democràtica. Molts dels treballadors (i, particularment els més majors) han viscut els processos històrics com de transició democràtica que la joventut no. Això pot fer que donen més importància i valor al vot i al fet de votar, ja que han viscut en èpoques on votar no era un dret. Per tant, el fet que els estudiants, la majoria joves, vegem la democràcia com quelcom natural, els pot conduir a valorar-la menys. Així mateix, els estudiants també poden votar menys pel fet que presenten una major desafecció cap al sistema polític, pot ser perquè veuen escassament reflectits al sistema els seus interessos i inquietuds.

La relació del sexe amb la probabilitat de votar és significativa i positiva. Per tant, les dones tenen més probabilitat de votar que els homes. Això es contraposa frontalment amb una de les hipòtesis que manejàvem. Una de les explicacions que podem trobar està intrínsecament relacionada amb altres de les variables també significatives: el nivell d'estudis i la pràctica religiosa. Per una banda, el nivell d'estudis és una variable significativa i la relació és: com més estudis es tenen, major és la possibilitat d'anar a votar. Segons les dades de l'INE, un 44% de les dones de 25 a 64 anys tenen estudis superiors. No obstant això, la xifra és més reduïda quan parlem d'homes situats a la mateixa franja d'edat, amb un 37,3%, és a dir, 7 punts per davall de les dones. Tanmateix, quan parlem d'estudis baixos (primera etapa de secundària o inferior) tenim un 32,7% de dones i en els homes la xifra ascendeix fins al 39,5%, és a dir, 7 punts més. Els homes presenten estudis més baixos i les dones estudis més alts. Com que el nivell d'estudis és condicionant, si les dones presenten un major nivell d'estudis que els homes, és lògic que elles també siguin les que més voten.

Per altra banda, a Espanya «són un 7% més les dones que acudeixen a una celebració religiosa setmanal, un percentatge que augmenta fins al 9% en el cas de les que practiquen una religió cristiana i acudeixen a missa els diumenges. La diferència és lleument més xicoteta (d'un 6%) quan el que es mesura és la proporció de persones que recorren a resar amb regularitat» (Robert, 2016. Traducció pròpia). Per tant, altre factor que podria explicar perquè les dones tenen més probabilitat d'anar a votar podria ser que elles són més practicants, i el fet de ser practicant és significatiu a l'hora de tindre més possibilitat d'anar a votar.

L'*estat civil* és altra de les variables que és significativa. Els casats voten més que qualsevol altre estat civil, mentre que són els solters els que menys voten. Seguidament, van les vídues i finalment els separats i divorciats (inclosos, ambdós, en la variable *ruptura*). Totes les relacions són significatives respecte a la variable de control, els casats, amb major o menor força. Aquesta hipòtesi ja estava plantejada des d'un principi, i l'hem poguda corroborar. És possible que els casats tinguin una major participació electoral a causa de factors com l'edat, l'educació i la situació socioeconòmica. Per exemple, aquelles persones considerades *estudiants* en la majoria dels casos presentaran un estat civil de fadrí, mentre que les persones casades acostumen a estar al mercat laboral i ser treballadores.

Una altra variable que ha eixit significativa al nostre model (i que va en concordança amb una de les hipòtesis que plantejàvem des d'un principi) és el *nivell d'estudis*. El model ix significatiu en tant a major nivell d'estudis és més probable que vagis a votar. El nivell d'estudis és, a més a més, una de les variables analitzades amb més referències d'investigació. Almond i Verba ja assenyalaven en *The Civic Culture*, com la ciutadania amb major instrucció acabava per desenvolupar major competència política subjectiva. Pot, d'altra banda, ajudar a esborrar les diferències de gènere i d'edat, ja que parlem d'una variable amb major grau de significació que sexe o edat.

Pel que fa a la *pràctica religiosa* partíem de la hipòtesi que la religiositat augmentava la probabilitat d'anar a votar en tant que té una relació estreta amb el perfil ideològic. El nostre model així ho confirma: les persones que acudeixen sovint a oficis religiosos presenten major probabilitat d'anar a votar. Històricament, han sigut les dones les que més acudeixen als dits oficis i són les que més voten. Així mateix, els joves (que molts d'ells són estudiants) tenen una molt baixa taxa de pràctica religiosa.

D'altra banda, també partíem de certes hipòtesis que no hem pogut contrastar al nostre model, però, a nivell teòric també són importants i, tot i no ser significatives amb el tractament de les dades d'aquesta enquesta, tampoc hem d'obviar-les. Respecte a l'*edat*, nosaltres partíem de la hipòtesi que els joves votaven menys que les persones majors. No obstant això, la relació entre edat i probabilitat d'anar a votar no sembla estadísticament significativa. Per tant, no és l'edat sinó altres factors els que condicionen la probabilitat d'anar a votar. És a dir, no són els joves, pel fet de ser joves, els que voten menys, però els joves acostumen a estudiar, no a treballar, i a no estar casats. Els joves se situen en aquelles categories significatives que es relacionen amb menor probabilitat d'anar a votar, però deixen de votar per ser joves, sinó per la posició social que ocupen.

El fet de ser empresari, autònom o cooperativista no aporta diferències dels assalariats respecte a tindre més o menys probabilitat d'anar a votar. Tot i no presentar una relació significativa, tampoc hem d'obviar que les persones que tenen treballs amb horaris flexibles, ingressos elevats, major accés a informació política i que treballen en uns certs

sectors poden tindre una major motivació i capacitat per a participar en processos electorals. En eixe sentit, trobem que la seua relació amb la probabilitat de votar pot estar mediada per altra variable del model, com ara el nivell d'estudis.

El *nivell d'ingressos* i la *ideologia* tampoc han eixit al nostre model com a variables significatives. Nosaltres partíem de dues hipòtesis inicials en relació a aquesta situació: la dreta vota més que l'esquerra i els rics voten més que els pobres. No obstant, observem tendències evidents sobre que en aquells barris i districtes de major renda el nivell d'abstencionisme és menor i, per tant, es vota més. Altres factors podrien ser explicatius d'això: als barris humils el nivell d'estudis és menor. Per tant, la gent podria no votar no per presentar baixos recursos econòmics, sinó per tindre una menor formació educativa.

Pel que fa a la *grandària de municipi*, partíem de la base que la gent en entorns rurals vota més que la gent urbanita. No obstant, la mida del municipi no ha sigut determinant a la nostra anàlisi. Malgrat que la proximitat i el teixit associatiu dels municipis menuts poden desincentivar l'abstenció, pot ser amb la conjuntura política actual aquesta tendència no opere per a la pròxima convocatòria electoral. Però, no és el fet de viure al món rural, sinó per l'acumulació i sobreposició dels factors prèviament assenyalats. Pel que fa a la *província*, no hem trobat diferències pel fet de pertànyer a una província en concret. No és factor explicatiu, tot i que la realitat alacantina a vegades presenta grans diferències respecte a la resta de la societat valenciana.

En definitiva, les variables no poden entendre's de manera separada i sense context, moltes estan relacionades entre si. Com deia Bourdieu, no hem de confondre la teoria amb la realitat, és a dir, les classificacions i teoritzacions que realitzem es troben juntes i interconnectades a la realitat social. Per això, la regressió linial múltiple ens serveix per a descartar relacions espúries entre variables i per a determinar quines són aquelles que acaben per decidir que una persona decidisca introduir la papereta a l'urna.

VI. CONCLUSIÓ

En la present investigació hem tractat de construir un model que expliqués la influència de la posició en l'estructura social sobre la probabilitat d'anar a votar en les properes eleccions autonòmiques al País Valencià. Així doncs, podem observar diferències respecte al primer aproximament teòric que hem fet a l'inici de la investigació, ja que dotàvem de pes a algunes variables que posteriorment no s'han mostrat estadísticament significatives, com la grandària de l'hàbitat o el nivell d'ingressos.

La pràctica religiosa, el sexe, el nivell d'estudis, l'estat civil i la situació laboral són les variables que ajuden a explicar la probabilitat d'anar a votar i introdueixen així una sèrie d'aspectes rellevants al voltant de la participació. Podem dir que les dones voten més que

els homes, que les persones religioses practicants voten més que les no practicants, que les persones treballadores voten més que les estudiants, de la mateixa forma que les persones amb estudis superiors i que les persones casades.

Tot això, dibuixa un mapa que apunta a un model de participació individual en relació al camp electoral amb certes tendències que caldria confrontar amb altres formes de participació. Podríem observar si la participació de la dona es manté, malgrat dinàmiques arrelades relacionades amb la conciliació als espais de participació; o si l'estudiant té una major participació a altres espais allunyats del vot cada quatre anys.

En resum, de l'estudi es conclou la rellevància del camp cultural i del camp generacional i socioeconòmic, en menor mesura, a l'hora d'anar a votar; mentre que el camp geogràfic no mostra importància. Dit això, considerem necessària més recerca per comprendre en el seu conjunt la influència de l'estructura social en el vot al País Valencià.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Almond, G. y Verba, S. (1965). *The civic culture, political attitudes and democracy in five nations. An analytic*. Little Brow.
- Anduiza, E. (2001). *Actitudes, valores y comportamientos políticos de los jóvenes españoles y europeos*. Madrid: INJUVE.
- Bedoya Marulanda, J. F. y Nieto Palacio, F. (2020). «Una explicación del abstencionismo electoral en la primera vuelta de las Elecciones Presidenciales de 2014 en Colombia». *Reflexión Política*, núm. 22, (vol. 44), pp. 9-24.
- Boix, C. y Riba, C. (2000). «Las bases sociales y políticas de la abstención en las elecciones generales españolas: Recursos individuales, movilización estratégica e instituciones electorales». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 90, pp. 95-128.
- Font Fàbregas, J. (1995). «Manuel Justel. In memoriam. La abstención electoral en España: Certezas e interrogantes». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 71/72, pp. 11-37.
- González, J.J. (2004). «Las bases sociales de la política española». *Revista Española de Sociología*, núm. 4, pp. 119-142.
- Institut Nacional d'Estadística (2021) «Nivel de formación de la población adulta» https://www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INESeccion_C&cid=1259925481659&p=%5C&pagename=ProductosYServicios%2FPYSLayout&param1=PYSDetalle&param3=1 .
Accedit l'11 de maig de 2023.
- La Pública Magazine. (19 de abril, 2023). «Lo público y lo común. Conversación entre César Rendueles y Guillermo Zapata». [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=0Q-Ri-zVLV0&t=766s>
- López Pintor, R. (1990). «El voto en las sociedades industriales. Recapitulación a fin de siglo sobre la expresión electoral del conflicto y la integración social». *Revista del Centro de Estudios Constitucionales*, num 7, pp 117-135.
- López Ruiz, A. M. (2021). «Bienestar subjetivo y votos. El caso de las elecciones generales de 2016 en España». [Trabajo fin de máster, Universidad de Sevilla]. Deposito de Investigación Universidad de Sevilla
- Martín Hernández, Á. (2006). «Participación socio-política de los jóvenes españoles: Medios y trayectorias». *Serie Documentos de Trabajo*, Instituto de Políticas y Bienes Públicos (CSIC).

- Mata López, T. (2013). «Los factores de la ecuación del voto: un análisis empírico». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm 143, pp. 47-74.
- Monlleó Peris, R. (1999). La revolución liberal y el voto femenino. La religión como instrumento de poder. *Dossiers feministes*, num 2. pp. 155-174.
- Montero, J. R., Gunther, R. i Torcal, M. (1998). *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, Jul. - Sep., 1998, No. 83 (Jul. - Sep., 1998), pp. 9-49
- Ortega Villodres, C., Trujillo Cerezo, J.M. y García-Hípola, G. (2011). «Democracia, tamaño del hábitat y participación electoral: un estudio de las elecciones en Andalucía, 1999-2011». *Revista Española de Ciencia Política*, núm. 27, pp. 69-90.
- Ossa Rivadeneira, J. P. (2016). «Educación y Participación Electoral: Explorando el Efecto Causal». Tesis de Magíster de Economía, Pontificia Universidad Católica de Chile, Instituto Tecnológico. E-archivo.
- Robert, B: (2016). «Las mujeres son más religiosas y practicantes que los hombres». *Diario Sur*. <https://www.diariosur.es/sociedad/201603/29/mujeres-religiosas-practicantes-hombres-20160329013950-v.html> . Accedit l'11 de maig de 2023.
- Soto Zazueta, I. M., y Cortez, W. W. (2014). «Determinantes de la participación electoral en México». *Estudios Sociológicos*, núm. 95, (vol. XXXII), pp. 323-353.